

FİLOZOF BİR KRALIN AHLAK VE SİYASET FELSEFESİ:

MARCUS AURELIUS ÖRNEĞİ

Ali ÖZGAN*

Öz

Platon'un idealize etmiş olduğu devlet anlayışında bahsetmiş olduğu en iyi devletin başında filozof bir kral bulunmalıdır. Bu olmuyorsa en iyi yol kralların filozof olmalarıdır. Her ne kadar Platon'un ideal devleti gerçekleşemese de tarihte bilge kral olarak tanımlanan Roma imparatoru ve filozof, aynı zamanda son dönem Stoa düşünce okulunun en önemli düşünürlerinden olan Marcus Aurelius'un ahlak ve siyaset felsefesi önem arz eder. Platon'un filozof kralı bilge, cesur, adaletli ve ölçülüdür. Stoa düşüncesi yoğunluklu olarak bir ahlak öğretisidir. Platon'un düşünce dünyasına paralel şekilde erdemleri ön plana çıkarır. Aurelius'un mensubu sayıldığı Roma Stoası, Platon'un etkisi altında kalmıştır ve iki öğreti incelendiğinde Aurelius'ta bu bağlamda bir kral ve filozof olarak nitelendirilebilecek birçok nitelik bulunmaktadır. Roma İmparatorluğunun Beş İyi İmparatorunun sonuncusu olan Aurelius'un hüküm sürdüğü dönem Altın Çağ olarak tanımlanır. Bunda yöneticiliği kadar bilgeliğinin de katkısı büyüktür. Gerek küçük yaşlardan itibaren almış olduğu eğitim, gerekse izlemiş olduğu siyasetin yanı sıra kaleme almış olduğu Kendime Düşünceler isimli eseri göz önüne alındığında filozof bir kralın ahlak ve siyaset felsefesine tanıklık edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Marcus Aurelius, Stoacılık, Roma, Ahlak, Siyaset.

THE MORAL AND POLITICAL PHILOSOPHY OF A PHILOSOPHICAL KING: THE CASE OF MARCUS AURELIUS

Abstract

A philosopher king should be at the head of the best state that Plato has mentioned in his idealized understanding of the state. If this doesn't happen, the best way is for kings to become philosophers. Although Plato's ideal state could not be realized, the moral and political philosophy of Marcus Aurelius, the Roman emperor and philosopher, who was defined as the wise king in history and one of the most important thinkers of the late Stoic school of thought, is important. Plato's philosopher king is wise, brave, righteous and moderate. Stoic thought is mainly a moral teaching. It emphasizes virtues in parallel with Plato's world of thought. The Roman Stoa, of which Aurelius was considered a member, was influenced by Plato, and when the two teachings were examined, Aurelius had many qualities that could be described as a king and philosopher in this context. The reign of Aurelius, the last of the Five Good Emperors of the Roman Empire, is defined as the Golden Age. In this, his wisdom has a great contribution as much as his management. Considering both the education he received from an early age and the politics he followed, as well as his work titled Meditations, we witness the moral and political philosophy of a philosopher king.

Keywords: Marcus Aurelius, Stoicism, Rome, Morality, Politics.

1. GİRİŞ

Siyaset, çağlar boyu her toplumun üzerinde düşündüğü, tartıştığı bir alan olmuştur. Kelime anlamı olarak “hâkim olmak, işi idare etmek, düzene koymak” olan bu kavram, “devletlerarası ilişkileri, devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatı, politika” olarak tanımlanmaktadır (Ayverdi, 2016: 1116). Siyaseti “insanların, onun vasıtasıyla altında yaşayacakları, genel kuralları koydukları, korudukları ve düzenledikleri bir faaliyet” olarak belirten Heywood, insanların yaşamlarını belirleyen kuralların, yaşanan çatışmaların ve çakişan menfaatlerin

çözüm süreci olarak siyasetin varlığına işaret eder (Heywood, 2015: 62,63). Ancak çatışmaların ve menfaatlerin kaynağını ve arabulucusunu devletle sınırlandırmak, siyasetin anlamını daraltmak demektir. Bu noktada belirtmek gerekir ki “devlet, toplumların evriminde yönetimin kurumlaşması aşamasında ortaya çıkmıştır” (Kışlalı, 1999: 18). O halde siyaset, bir olgu olarak devlet öncesi ve devletten bağımsız olarak da var olagelmıştır.

Tarih boyunca hem siyaset hem de felsefe bazen ayrı bazen iç içe geçerek kâh yaşam sanatı kâh politika belirleyici olarak toplumlar üzerinde söz sahibi olmuştur. Bir felsefe akımı olan Stoa ekolü de hem insanın yaşamına dair ahlaki öğretiler sunarak hem de fizik, mantık ve siyaset üzerine görüşler dile getirerek insan ve toplum yaşamına dair öğretiler geliştirmiştir. Stoacılık, insanın davranışlarını kontrol altında tutması gerekliliğini salık veren bir öğreti olmasının yanı sıra yaşama dair sorgulamalar içeren bir yaşam felsefesidir. Bu bağlamda yazılarında hem birey olarak insanlara hem de yönetici olarak devlete dair görüşlerini paylaşan Aurelius, Platon’un ideal devletinde bahsettiği ya krallar filozof olmalı ya fa filozoflar kral şeklindeki idealinin bir yansıması mıdır?

Bu maksatla çalışmada öncelikle Platon’un tasvir ettiği filozof kralın genel özellikleri betimlenecek, ardından Stoacılık öğretisinin genel bir tanımı yapıp öğreti, üç dönem olarak ele alınarak Aurelius’un da dâhil olduğu son dönem Stoacılık ve etkilendiği düşünürler üzerinde durulacaktır. Son olarak Aurelius’un yönetmiş olduğu Roma İmparatorluğu hakkında bilgi verilerek Aurelius’un ahlak ve siyaset felsefesi analiz edilecektir. Çünkü Stoacılık yoğunluklu bir ahlak öğretisi olduğu için siyasi görüşleri ahlaki görüşlerden ayrı ele almak zordur. Bu bağlamda düşünürün her siyasi görüşünün Stoacı bir ahlak öğretisi taşıdığı unutulmamalıdır.

1.1 Platon’un Filozof Kralı

Platon (İ.Ö. 427 – İ.Ö. 348), yaşamış olduğu dönem içerisinde Yunan polis devletlerinin çözüme ve çöküşlerine şahitlik etmiştir. İçinde yaşamış olduğu karışıklık döneminden polis devletini kurtaracak çözümler aramıştır. İ.Ö. 387 yılında, felsefeye meraklı gerçek devlet adamlarını yetiştirebilmek adına Akademi adını verdiği okulu kurmuş, doğrudan siyasi yaşam içinde yer almaktansa iktidara gelme ihtimali bulunan gençlere kendi düşüncelerini aşilayarak dolaylı yoldan siyaset yapmayı seçmiştir (Ağaoğulları, 2004: 186).

Platon'un devlet felsefesi iç içe geçmiş olgulardan oluşur. Ona göre mükemmel devlet şu dört erdemi içerir: Bilgelik, cesaret, adalet ve ölçülülük (Platon, 2005: IV-427e). İdeal bir siyasi düzenin dört temel özelliğinin yanı sıra Platon, devleti canlı bir organizma olarak görür. Bu sebeple ne birey toplumun dışında var olabilir ne de birey olmadan toplum olabilir. Bu sebeple organizmaya benzetilen devlette doğal bir iş bölümü söz konusudur. Bu bakımdan Platon devletin kökeninde karşılıklı ihtiyaçların karşılanması arzusu olduğunu dile getirir (Platon, 2005: II-369b,c). Bahsedilen dört erdemden biri olan adaleti "herkesin kendine ait olana sahip çıkması ve üzerine düşen işi yapması" (Platon,2005:IV-434a) olarak tanımlar ve iş bölümüne açıklık getirir. Aynı doğrultuda ölçülülük erdemi de toplumun uyumlu şekilde kaynaşması bakımından önem arz eder. Çünkü ölçülülük toplumun bütününe yayılırsa en güçlü ile en zayıf katmanlar birçok noktada buluşacaklar ve üstün ile aşağı kesim uzlaşabileceklerdir (Platon, 2005: IV-432a).

Platon'un idealize ettiği doğruluk ve adalet içeren devlet, epistemeye göre kurulmuş ve yönetilmekte olan devlettir. Devletlerin ve tüm insanlığın mutsuzluğunun sonunun gelmesi ve düşüncelerinde tasarlamış olduğu düzenin gerçekleşmesi için devletlerde filozofların kral olmasının ya da bugün kralların ve yöneticilerin iyi filozoflar olmasının, siyasi iktidar ile felsefenin tek bir elde toplanmasının önemini belirtir (Platon, 2005: V-473d). Çünkü filozoflar doğruyu seven, bilime düşkün, değişmez objektif gerçekliğe varabilen, özü sözü bir, beden

zevkini bırakıp ruh zevkini arayan kişilerdir. Filozof kralın yönetiminde akıl ve devlet gücü birleşerek herkes rolünü ve görevini bilir hale gelecektir. Bazı insanların filozof ve bazılarının da devlet adamı olarak yaratılmış olmalarında yadırganacak bir durum yoktur (Göze, 2015: 27).

Platon'a göre zorlayıcı bir durum söz konusu olmadan yönetimi elde etme hevesi içinde olanlara iyi gözle bakılmaz. Soylu bir insan, yöneticiliğe şeref ya da para için değil, yöneticiliği reddettiği zaman kötü birisinin yönetiminde yaşamak korkusu sebebiyle yöneticiliği kabul eder. Böyle bir durum ise bir istenç durumu değil zorlama durumudur (Platon, 2005: I-347a-19b,c). Dolayısıyla insanı toplumsal bir canlı olarak gören Platon'un filozoflara yüklediği görevin anlamı, inzivaya çekilip yaşamamak ve buna ek olarak devlet idaresinde görev almaktır. Bunu Adeimantos ile olan diyalogunda daha da açık olarak ifade eder. Ona göre her ne kadar filozoflar toplum tarafından sapkın ve işe yaramaz olarak görülüyor olsalar da isteseler de istemeseler de devlet yönetimi içinde bulunmaları gerekmektedir (Platon, 2005: VI-499a,b).

Platon'un *Devlet* isimli eseri ideal rejimi anlattığı kadar ihtiyaç duyulan yöneticiyi de anlatır. O kişi filozoftur ve ona duyulan ihtiyaç aşağıdaki ruhların iyiye çevrilmeleri ile de ilgilidir (Platon, 2005: VII-520c). Platon'un *Devlet*'inde filozof kral, hükmetme erki ve hakkını kanundan değil bizatihi kendi bilgisinden ve kozmopolitanizm kaynaklı düşünce yapısından almaktadır. Onun akli yasanın kendisi, yasa da zaten filozofun kendisidir, çünkü o epistemeye, doğruya, evrensel akla ve mutluluğa ulaşmış azınlıktandır. Yönetme erkini eline alarak tüm topluma da mutluluğu ve temel erdemleri kazandırmakla görevlidir. Çünkü filozof kral yasaların özüne, bilgisine erebilmiş kişi olduğu için, mevcut krallar gibi sadece maddi olgulardan değil bilgiden beslenir ve erk gücünü yasanın bilgisinden alır. Bu sayede toplumun sadece belli bir kesimi değil toplumun tamamının mutluluğu amaç edinilmiş olur (Platon, 2005: IV-420b). Oysa *Yasalar*'da Platon, hukuku

tekrar ele alsada yine de hiçbir yasa ve düzenlemenin bilgidenden daha üstün olmayacağını belirtir (Platon, 2007: IX-875c). Bu bağlamda *Devlet*'te yazılı hukuk bir anlamda kapsam dışı bırakılmıştır sonucu çıkarılabilir; yeter ki ideal bir yönetici bulunabilsin. Yine aynı şekilde *Devlet*'te her şeyin yazılı olarak yasalarla düzenlenemeyeceğinin de altını çizer. Zaten ona göre iyi insanlara yönelik yasalar koymaya da gerek yoktur. İyi insanlar birçok konudaki kuralları kendileri bulabilecek niteliktedirler (Platon, 2005: IV-425b-d). Aksi bir durum filozof kralın ellerini yasalarla bağlamak anlamı taşıyacaktır.

“Bana sorarsan, gerçek bir yasa yapıcının hem iyi hem de kötü yönetilen bir devlette bu tür yasalar koymakla uğraşması gerekmez, çünkü, kötü yönetilen devlette bunlar (zaten) etkisiz kalır; iyi yönetilen devlette ise bunları zaten oluşturmak o kadar da özel çaba gerektirmez; insanlar kendiliğinden bu tür düzenlemelere uymanın gerekli olduğunu fark ederler” (Platon, 2005: IV- 427a).

2. STOACILIK

Kent devletlerinin çöküş sürecinde, birlik ve beraberliğin zayıflayıp devletle bağların kopma tehlikesi karşısında, bireyi daha geniş bir topluma, insanlığa bağlama fikri egemen olmuştur. Bir bakıma çöküşe karşı geliştirilen çareler aranmış, daha evrensel bağlarla insanlığa bağlanma fikri Stoacı düşünceyi meydana getirmiştir. Stoa, kelime olarak kemer altı, sütunlu galeri demektir. Bu ismin verilme sebebi okulun sütunlu bir resim galerisini mekân seçmesinden kaynaklanmaktadır. Okulun öne çıkan isimlerinin Anadolu ve Kıbrıs kökenli olmaları, doğu düşüncesi ve Yunan felsefesinin harmanlanmasını sağlamıştır.

i.Ö. 3. YY 'da imparatorluğun sıkı rejimi içinde yaşamın katlanılır yolunu arayan Stoacılar, yaşamdan duygusal kopuş yöntemini seçerek duygulara kapılmamayı şiar edinmişlerdir. Arzularını dizginleyip akıl yoluyla hareket etmeyi erdem

sayarak kendilerini yegâne mutlular ya da mutsuz olmayanlar olarak görmüşlerdir (Catchcart ve Klein, 2010: 78). Türk, Stoacılıkta tek ilah fikrinin hâkim olduğunu, yazgıcı bu düşüncede doğru eylemin yazgıyı kavramak ve ona tabi olmak olduğunu belirtir. Bu kabul toplumsal ve siyasal eşitsizlikleri meşrulaştırır. Stoacılıkta eşitsizlik bilgelerle bilge olmayanlar arasındadır. Sadece bilge kişi tam anlamıyla erdemli, mutlu olabilir ve yaşamın amacı da doğaya uygun ve erdemli yaşamaktır. Erdem, mutlak iyi olup Stoacılıkta birincil erdemler bilgelik, yiğitlik, adalet ve ölçülülükken zıttı akılsızlık, korkaklık, adaletsizlik ve ölçsüzlüktür. Stoacılıkta içe kapanık, münzevi yaşamdan ziyade aktif yaşamın önerildiğini belirten Türk, bilgelerin siyasal yaşama katılmalarının tavsiye edildiğini belirtir. Zorunluluk doğmadıkça aktif siyasal yaşama katılmamayı öğütleyen Epikuros'un tersine Platon'un filozof kralı benzeri yaklaşımın benimsendiği Stoacılıkta Zenon'dan sonra birçok Stoacının kral danışmanlığı ve yargıcılık gibi aktif görevlerde bulunduğu, Stoa felsefesinin önemli isimlerinden Aurelius'un Roma İmparatoru olduğu bir gerçektir (Türk, 2014: 160-164). Yetkin'in de belirttiğine göre Stoacılığı Epikurosçuluktan ayıran temel gösterge, Epikurosçuluğun kendi iç dünyasına çekilerek tekçi yaşamı övmesine karşılık Stoacılığın bireyin mutluluğunu toplumsal yaşamda görmüş olmasıdır (Yetkin, 2005: 169).

Stoa düşüncesinde ayrıca evrensel insan kavramı önemlidir. İnsanlar arasında asıl önemli ayırım, onların sosyal, ekonomik durumlarıyla değil akla uygun hareket edenlerle etmeyenler arasındadır. İnsanlar arasında eşitlik, kardeşlik düşünceleri insan hakları doktrininin en eski felsefe kaynağını oluşturur. Eşit ve özgür insan anlayışına giden yolda Stoacılık önemli bir basamaktır (Göze, 2015: 62-65). Bu bağlamda Stoacılık, hem akla hem de birey olarak insana değer veren, aklın ve bireyin merkeze alındığı bir düşünce sistematiğidir. Stoacılar, mutluluğu ve özgürlüğü doğal ve akla uygun yaşamda bulmalarından ötürü, köle ya da efendi olsun herkesin doğal olarak eşit olduğunu savunurlar. Gereği gibi davrandıktan sonra kölenin de erdem, mutluluk ve özgürlüğe ulaşabileceğini belirten Stoa

düşüncesinde Yunan düşüncesinden farklı olarak kölelik, bu yüzden küçümsenmemiştir. Çünkü insanın içinde bulunmuş olduğu durum onun yazgısıdır ve kişi yazgısına uygun davranmak zorundadır. (Yetkin, 2005: 167-168).

Stoacı felsefenin, Eski, Orta ve Yeni Stoa olmak üzere üç dönemi vardır. Eski Stoa İ.Ö. 3. YY'ın, Orta Stoa, İ.Ö. 2-1. YY'ların Yunan Stoacı düşünüşleridir. Yeni Stoa, İ.S. 1-2. YY'ları kapsar ve Roma Stoası olarak bilinir (Şenel, 1996: 180). Stoa felsefesinin en parlak dönemi, kent devletinin sona ermiş olduğu İ.Ö. 323 ile İskender'in imparatorluğunun Roma topraklarına katıldığı İ.Ö. 30 yılları arasındaki dönemdir (Cevizci, 1998: 410).

2.1 Eski Stoa Dönemi

Stoacılığın kurucusu, Yunanlı düşünür ve İ.Ö. 336-264 yılları arasında yaşamış olan Kıbrıslı Zenon'dur. Zenon'a göre felsefe, yaşamın son amacı içinde hakikat ve bilimi bilebilme sanatı (Weber, 1998: 92) iken Khryssippos'ta felsefe varlığın hakikatini bilmeye çalışmaktır (Gökberk, 1985: 111). Dünya nimet ve zevklerinden kendini soyutlayarak erdemi ön plana çıkaran Kinik düşüncenin önde gelenlerinden almış olduğu derslerin etkisi ile Zenon'un asıl sorunsalı insanın nasıl mutlu olacağı ile ilgilidir ve verdiği cevap basittir: Erdem ile. Ahlaki değerler taşıyan bu öğretilerde erdemli yaşam "doğaya uygun yaşamdır" (Laërtius, 1925: 195). Doğaya uygun yaşam ise evrende söz sahibi olan akla uygun yaşamakla, doğayı tanımak ve onun kurallarına karşı gelmemekle mümkündür. Çevik'in aktardığına göre Zenon insanın kendini toplumdan soyutlaması yerine gerçek bilgeliğin yolunun sosyalleşmekten geçtiğini ifade eder (Çevik, 2019: 80). Her ne kadar Stoacılık felsefesi, geneli kapsayan bir öğreti olarak evrensel mutluluğun anahtarını sunar görünse de sadece küçük bir azınlık, öğretileri doğaya ve usun kanunlarına uygun yaşayabilmektedir. Bunun sonucu olarak "bu düşüncelerinden insanların bilgeler ve bilge olmayanlar olmak üzere ikiye ayrıldıkları sonucunu çıkarırlar. Onlar için, kendini evrenin bir parçası olarak algılayan ve bütünü

içindeki yerini kavrayıp ona göre davranan bilge mutlak erdeme, dolayısıyla yetkin mutluluğa ulaşmış kişidir” (Ağaoğulları, 2004: 427). Kaderci yaklaşım, teslimiyetçi bir bakış açısının temelleri bulunan bu düşünce yapısında her şey evrensel aklın tezahürü, onun kurduğu kusursuz sistemin bir işleyişinden ibaretse, insana düşen başına gelen her olayı tevekkül ile karşılamaktır.

Stoacı düşüncede bilgiye, bilge olmaya, yani doğaya ve ussal yasaya boyun eğerek yaşayan bilge kişiye ayrı bir önem ve ayrıcalık atfedilmektedir. Zenon insanların farklı yasalarla yönetilen birçok devlet ve ulusa ayrılmamalarını, tek bir kozmos olmasından dolayı insanlığın birbirleri ile yurttaş sayılmaları gerektiğini ifade etmiştir. Ancak bu ideal devletin tüm insanlara açık olması, eşitlikçi olduğu anlamına gelmez. Stoacılar, insanların kardeşliğini vurgulayıp servet, statü gibi farkları yadsırken insanları bilgeler ve cahiller olarak da ikiye ayırırlar. Sadece bilgelerin aklını doğru kullandığını, kozmopolisin yurttaşı olmanın sadece bilgeye özgü olabileceğini, sıradan insanların akla ve doğaya aykırı yaşam sürmelerinden dolayı sadece bilgenin yönetici olması gerektiğini ifade eden Zenon’a göre krallık da sadece bilgelere özgüdür. Bu bağlamda Zenon ve Platon, yani Stoacılık ve Platonculuk, bilgelerin krallığı noktasında kesişir (Ağaoğulları, 2004: 431,432).

Zenon’dan sonra okulun başına geçen öğrencisi Kleanthes, ruhun ölümsüzlüğü görüşlerini Stoaya ekleyerek mutluluğu kadere razı olmakla birlikte ele almıştır: “Kaderler onları kabul edenleri yönlendirir, onlara direnenleri sürükler” (Hadot, 2011: 133,134). Olayların bizden bağımsız olarak var olduğu gerçeği kabul edildiği takdirde olayları iyi ya da kötü olarak yorumlamak insanın kendisi ile ilgili bir olaydır. İnsanların dış olaylara yüklemiş olduğu anlamlar olayları iyi ya da kötü olarak algılamamıza yol açar. Dolayısı ile Stoacı düşüncede rasyonelleştirme denen akıl yürütme ön plandadır. Kötü bir olay karşısındaki insan düşüncesi, bu olayı evrensel aklın kendini gerçekleştirme şeklinde idrak edebildiği takdirde insanoğlu korkularından ve tasalarından özgür kalmış olacaktır.

2.2 Orta Stoa Dönemi

Panaitios ile Poseidonios'un öne çıktığı bu dönemde, Eski Stoanın katı bulunan görüşleri terkedilmeye başlanmıştır. Akıl yoluyla evrenin bir yaratıcısı olduğunu idrak edebilecek tek canlının insan olmasından hareketle insanın diğer canlılara karşı üstünlüğü olması gerekliliği fikrinin yaygınlaştığı bu dönemde, yeryüzünün en tepesinde insanın olduğu hiyerarşik yapı ve bu yapının da İlahi bilgelik yoluyla düzenlendiği kabul edilmiştir. Bu dönem düşünürleri, ilk dönem Stoacılarının tersine evrensel devlet anlayışına sıcak bakmamış, münferit olarak her insan kendi idealini gerçekleştirme hakkına sahipse ayrı ayrı her ulus ve devlet de kendilerine ait görev ve idealleri gerçekleştirme hakkına sahiptir fikrini savunmuşlardır (Turan, 1989: 76-77). İlk dönem düşünürleri, mutluluk için zenginlik, şan, şöret gibi şeylere ihtiyaç duyulmayıp bunların mutluluk değil mutsuzluk getirdiği fikrini savunurken Panaitios, bu faktörlerin mutluluk için zorunlu olmadığını ancak mutluluğu desteklediğini ileri sürerek eklektik bir bakış açısını Stoacılığa kazandırır (Arslan, 2008: 201).

2.3 Roma Stoası Dönemi

Roma Devleti, Krallık Öncesi, Krallık, Cumhuriyet ve İmparatorluk dönemlerinde, başta Platonculuk olmak üzere Epikürosçuluk ve Stoacılık akımlarının etkisinde kalmıştır. Felsefenin özellikle İ.Ö.2. YY'ın ortasından itibaren Roma'da daha fazla bilinip kabul görmeye başladığını belirten Çevik'e göre bu yüzyıldan itibaren felsefe siyasi olarak gelişmeye başlamıştır (Çevik, 2019: 22,24). Stoacılığın daha yaygın kabul alanı bulması onun yazgı, içsel özgürlük, doğaya uyum, evrensellik, içsel mutluluk ve tevekkül içeren bakış açısından kaynaklanmaktadır.

İlk iki Stoa döneminin ahlaki anlayışını reddetmeyerek devralan bu dönemde, asıl olan, daha evrensel bir ahlak anlayışı ile herkesi tek bir şemsiye altında toplayabilme zorunluluğudur. Cumhuriyetten İmparatorluğa geçiş sürecinde yurttaşı, eski dönemin sorumluluk ve görevleriyle beraber yeni dönemin bilgeliğine adapte edebilmenin formülleri aranmıştır. Helen kültürünün etkisinin zayıflamaya başladığı bu döneme Stoa öğretisi en etkili yaşam felsefesi olarak damgasını vurmuştur. Ayrıca Zenon'un bahsettiği tek evrensel devlette tek yasanın geçerli olması ve tek dünya devleti düşüncesi, Stoacılığın özgürlüğü kendi iç dünyamızda yaşamının mümkün olduğu fikirleri birleşince köleci Roma'da kolay benimsenmiştir (Yetkin, 2005: 169-170). Bunun sonucu olarak birçok farklı sınıf ve statüden alt ve üst katmana mensup insanın bu dönemin Stoacı düşünürleri olarak karşımıza çıkması tesadüfi değildir. Cicero ve Seneca birer devlet adamı, Epiktetos bir köle iken Marcus Aurelius imparatordur.

2.3.1 Cicero

Cicero (İ.Ö.106 - İ.Ö. 43) Romalı bir devlet adamı olup Roma'nın en ünlü Stoacı düşünürlerindendir. He ne kadar Çevik "Cicero'nun Stoacı olup olmadığı ya da Stoacıysa, geleneksel Stoa düşüncesine ne ölçüde katıldığı" konusunun tartışmalı bir husus olduğunu ve Cicero'nun "belli bir felsefe ekolünü tümüyle benimsemiş bir filozof olarak" görülmemesi gerektiğini belirtse de (Cicero, 2014: 43) Stoa felsefesinin Cicero'ya temel oluşturan bir kaynak olduğunu da ekler (Çevik, 2017: 32). Cicero'nun devlet adamı, doğa ve yasalar ilişkisi ile devlet yönetimi hususlarındaki fikirleri nedeniyle Stoa düşüncesi içinde değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Cicero, evrensel düşünceden çok devletçi bir çizgide yol almış, devleti her şeyin üstünde görerek, insanın ilk görevinin ilahi buyruklara, ikinci görevininse devletin buyruklarına uymak olduğunu belirtmiştir (Yetkin, 2005: 184). Hukukun başlangıcının doğanın gücünde aranması gerektiğini belirtir ve bunun da

sağduyulu insanın zihni ve akli olduğunu söyler. Çünkü ona göre kusursuz bir duruma ulaştığında akıl, bilgelik halini alır (Cicero, 2021: I-19,22). Bu sebeple Cicero'da bilge insanın yüceltilmesini görmek mümkündür. Üstelik ona göre “bilgenin zihnindeki yasa kusursuzdur” (Cicero, 2021: II-11). Onun için en üstün görev, devlete yararlı olmak iken en onurlu şey de devlet görevinde bulunmaktır. Çünkü ona göre tüm yasaların kaynağı doğa olduğu gibi “insana devlette görev alıp ülkeye hizmet etme güdüsünü” de veren doğanın kendisidir (Cicero, 2014: 77). Bu ise onun erdemi teoriden çok pratikte görmek istemesinin bir tezahürüdür. “Kuşkusuz devlet erdemle yönetildiğinde, bundan daha görkemli ne olur? Tabii başkalarına buyurmakta olan kişi, hiçbir arzuya köle değilse ve vatandaşları için oluşturup onları uymaya çağırdığı yasaları kendi de tümüyle kucaklamışsa?” (Cicero, 2014: I-52). Ayrıca inzivaya çekilerek toplumdan soyutlanmanın da yanlışlığını ekler. İnsanın toplumsal yükümlülükleri olduğunu, ideal insanın toplum yaşamında yer alarak evlenmesi, çocuk dünyaya getirmesi gerektiğini belirtmesi (Çevik, 2017: 33) pratiğe verdiği değeri gösterir.

Cicero'ya göre tek kişinin yönetimi krallıktır ancak sakıncası kral dışındakilerin karar almada etkilerinin olmamasıdır. Yönetim seçilmişlere geçmişse bu aristokrasidir ancak sakıncası kitlenin özgürlüklerden pay alamamasıdır. Her şeyin halk idaresine bırakılması halk yönetimidir ancak sakıncası kimsede bir onur derecesi bulunmayışıdır. Bu sebeple birini seçmesi gerekirse krallıktan yana tercih yapacağını belirtse de hiçbirini tek başına onaylamaz. Krallığı sevecenlik, aristokrasiyi yargı, halk yönetimini de özgürlükten dolayı olumlar ve üç yönetimin karışımını tercih ettiğini belirtir. “Zira devlette baskın bir kraliyet yapısı olmalı, belli seçkin kişilere özel bir otorite verilmeli ve ayrılmalı, bazı meseleler de kitlenin yargısına ve arzusuna bırakılmalıdır” (Cicero, 2014: I- 41-43, 54-56,69) der.

Doğaya uyumlu yaşamı savunan düşünür, “doğa ne istediğini, ne aradığını, neyi istediğini böyle işaretlerle belli ettiği halde, bilmem nasıl oluyor da, sağırlaşıyor

ve uyardımlarına kulaklarımızı tıkıyoruz” sözleriyle savunusunu destekler (Cicero, 2015: XXIII). Bu noktada Cicero’yu Stoa öğretilerini savunurken görmek mümkündür. Doğayı birçok şeyin ama özellikle yasanın mihenk noktası olarak ele alır. “Doğanın ölçütü olmadan iyi yasayı kötü yasadadan ayırt edemeyiz” (Cicero, 2021: I-44). Aristokrat sınıf arasında başlamış olan bilge adamın politika ile uğraşmaması gerekliliği fikrine karşı çıkararak insanın yalnız kendisini düşünmemesi gerekliliğini vurgular (Şenel, 1996: 197). Hatta yurttaşın aktif görev alarak devlet yönetiminde görev almasının asıl sebebini vatanseverlik ile açıklar (Cicero, 2014: I-1; Çevik, 2019: 177). İyi bir devlet adamının adalet ve yasaları bilmeye istekli olması gerektiğini belirten Cicero’ya göre devlet adamı mali kaynaklara dikkat etmeli, devleti idare edebilmek için zamanını yasama ve okuma yazma ile tüketmemeli, adil olmak için yasadaki temel ilkeleri iyi bilmeli, vatandaşlarının kutlu yaşamını amaçlamalıdır (Cicero, 2014: V- 5,8). Yönetimde bulunarak erki eline alan kişinin sağlam ahlaklı olması gerektiğini vurgulayarak gücün insanı yozlaştırmamasının ve ahlakın karakterle yakın ilişkisinin altını çizer. “Kimilerinin, önceleri iyi ahlaklıyken, komuta ve yetki elde ettikten, mutluluğa eriştikten sonra değiştikleri, eski dostluklarını aşağı görüp yenilerine bağlandıkları da, kuşkusuz ki görülebilir” (Cicero, 2015: XV) diyen Cicero’da ahlakçı öğeler, erdeme olan vurguyu pekiştirir.

2.3.2 Seneca

Seneca (İ.Ö. 4 – İ.S. 65) Roma’nın İmparatorluk Dönemi yazarı düşünürüdür. Doğal olanın insanın yazgısına boyun eğmek olduğunu, karşılaşmış olduğu zorluklara karşı isyan etmeyip dayanabilmesi gerekliliğini savunur. İmparator Neron’un hocası olup “politikadan çok ahlak üzerinde durmuş” (Şenel, 1996: 200) bir düşünürdür. Ona göre, keskin bir determinizm içinde yaşayan insanoğlu her şeye soğukkanlılıkla dayanabilmeli, tüm olayları cesaretle karşılayabilmelidir. İlahi yasanın üstünlüğüne vurgu yaparak doğada gördüğümüz tüm doğa olaylarının

evrensel bir akıl olmadan gerçekleşmeyeceğini, kötü gibi görünen olayların aslında öyle olmadığını ve iyi bir insanın asla zavallı duruma düşmeyeceğini Stoacı mantıkla açıklar. Kötü kaderin büyük insanların keşfine yol açacağını ileri sürerek kaderin bir insana erdemini kanıtlama şansı tanımadığı takdirde kişinin büyük adam olup olmadığını bilmemizin mümkün olamayacağını söyler. “Olympia’daki müsabakalara katıldın ama senden başka hiç katılan yok; demek ki taca sahipsin, zafere değil. Fırtınada kaptanı, savaş meydanında askeri tanırısın. Nereden bileyim yoksulluk karşısına ne tür bir ruh haliyle çıkacağını, zenginlik içinde yüzüyorsan eğer?” (Seneca, 2019a: 1-2,3, 3-1,2,3, 4-2,5) diyerek tezini savunur.

Doğayı yaşam kılavuzu yapılması gerektiğini salık veren (Seneca, 2019b: 482) Seneca, doğanın mutluluk için bizden karmaşık yollar ve çareler istemediğini belirterek mutluluğun elimizde olduğunu, içsel bir olgu olarak dışsal nedenlere bağlanamayacağını, dış koşulların mutluluk üzerinde etkisi olmadığını ifade ederek (Seneca, 2016: II-5) Panaitios’tan ayrılır. Ona göre tüm kötülüklerin kaynağı doğallıktan ayrılmaktır (Yetkin, 2005: 196-197).

Döneminde kölelik kurumunun yaygınlığına nazaran Seneca, köleliği ötekileştirmeyerek köleliğin sadece insan bedenini tanımadığını, insanın bedeninin satılabildiğini ancak iç evreninin köleleştirilemeyeceğini belirterek evrensel doğal eşitlik düşüncesini savunmuş, toplumsal statünün anlamsızlığına vurgu yaparak tüm dünyayı insanın yurdu görmüştür (Yetkin, 2005: 197-200).

“Devleti küçümseyerek sorgulayanların hiçbir zaman devleti olamaz” (Seneca, 2019c: VIII-1) diyerek Cicero gibi devleti önemli görse de Cicero’dan ayrıldığı noktalar da vardır. Ahlakın bozulduğu eşitsizlikçi bir dünyada bilginin siyasetten uzak durması gerekliliğini vurgulayarak Epikürosçu bir felsefe benimsemiştir (Şenel, 1996: 200). Eğer devlet yardım edilemeyecek kadar kötülöklere batmış durumda ise bilgelerin çabaları işe yaramayacaktır. Dolayısıyla bilginin uyacağı ya da bilgeye uyacak bir devlet mevcut olmadığı için (Şenel, 1996: 202) bilge,

Seneca'ya göre kendisine uygun olmadığını bildiği bir yola girmemelidir. Öyle ki bilgenin hangi devlete hizmet etmesi gerektiği konusunda şu soruyu sorar: Bilge, bir devlete hizmet ederse bu devlet Sokrates'in mahkûm edildiği, Aristoteles'in mahkûm edilmemek için kaçtığı Atina devleti mi, sürekli başkaldırıların olduğu, düşmanlara ve vatandaşlara bile kötü davranıldığı Kartacalıların devleti mi olmalıdır? Seneca bunun cevabını yine kendisi verir ve tüm devletlerin tek tek incelenmesi durumunda dahi bilgeye katlanabilecek ve bilgenin katlanabileceği bir devletin bulunamayacağını söyler (Seneca, 2019c: VIII-2,3).

Seneca'ya göre kral olgusu doğanın kendisinde de mevcuttur. Konuyu arılardan örneklerle açıklayan Seneca'ya göre arılar liderlerini yitirince topyekûn dağılırlar ve birden fazla lideri kabul etmezler. Kavga ederek daha iyi bir lider seçen arıların en önemli özellikleri çabuk kızmaları olup kızdıkları zaman iğnelerini karşı tarafta bırakmaları ile bilinirler. Ancak buna mukabil arıların liderleri iğnesizdir çünkü Seneca'ya göre doğa onun ne gaddar olmasını istemiştir ne de pahalıya mal olacak bir kin için talepkâr olmasını. Hem silahını çekip almış hem de onun öfkesini zararsız hale getirmiştir. Dolayısıyla bir kral için en iyi silah hoşgördür. Hoşgörünün tersi olan öfkenin bir mevki adamına başarısızlık getireceğini ifade eden düşünürü göre (Seneca, 2019d: I-19; 2020: III- 5) "Yüksek hisarları yükseğe kurmak gerekmez, ne tırmanışı sarp tepeleri sağlamlaştırmak gerekir ne de dağların yan taraflarını kesmek, kendini dolambaçlı duvarlar ve kulelerle çevrelemek: Hoşgörü kralın açık arazide güvenli olmasını sağlayacaktır. Vatandaşların sevgisi alt edilmeyen tek savunmadır"(Seneca, 2019d: I-19).

"Yoldan çıkmış kişileri olabildiğince kibar sözlerle uyarmak, doğru yola sokmak, onları yapmaları gereken şeylere ikna etmek ve onlara adalet sevgisiyle örnek olup ahlaksızlıklardan nefret etmelerini, erdeme önem vermelerini sağlamak" Seneca'ya göre bir devlet adamının görevleri arasındadır (Seneca, 2020: I-6). Buna mukabil Seneca'nın yaşamı ile öğretileri arasında çelişkiler olduğu dile

getirilmiştir. Özellikle “özel mülkiyeti, sosyoekonomik eşitsizlikleri eleştirmesine, insan ırkının kardeşliğini savunmasına ve yalın yaşamı yüceltmesine karşın, kendi yaşamında bu ilkeleri kesinlikle gözetmeyip şöhrete, iktidara, lükse ve servete düşkünlük” (Ağaoğulları ve Köker, 2004: 79) göstermekle eleştirilmiş, Neron’a düzenlenen suikasta karıştığı gerekçesi ile Neron tarafından kendi kendisini öldürmesi emri verilmiş ve damarlarını keserek yaşamına son vermiştir.

2.3.3 Epiktetos

Epiktetos, mana olarak köle, satın alınmış anlamlarına gelip Stoa düşüncesinin Roma Döneminin en etkili isimlerindedir. Düşünce, arzu, amaç ve nefret gibi şeylerin bize aitken beden, mülk, makam, şan, şöhret gibi şeylerin gücümüz dışında şeyler olduğunu belirten (Epiktetos, 2020: I), böylece içsel özgürlüğün önemine vurgu yapan düşünürü göre filozofları dinleyen insan, eşyaya ve insanlara boyun eğmekten kendini kurtararak kendisini Roma valisinden bile daha özgür kılmış insan demektir (Epiktetos, 2013: 147). İçsel özgürlüğün önemini vurgulayarak köle olarak esaret içinde olmanın ya da yurttaş olarak özgürlüğe sahip olmanın sadece görüntü olduğunu, asıl olanın bilgelik olduğunu söyler.

Ona göre bir Stoacı, ölürken de mutlu olabilmeli, zindana atılmakla ya da zincire vurulmakla tehdit edildiğinde buna gülebilmeli, insan iradesinin her zaman özgür kaldığını ve mutluluğun ancak yazgıya boyun eğmekle mümkün olduğunu bilmelidir (Yetkin, 2005: 203-205). Dünya bir oyun sahnesidir ve insanın bu sahnedeki rolü ezelden takdir edilmiş ve kararlaştırılmıştır. Bu yüzden ister kral ister köle olsun insan verilen rolü en iyi şekilde oynamalı, iyi ve mutlu bir yaşam için üzerine düşen görevi en iyi şekilde yapmalıdır.

Ona göre dünyevi yasalar geçici olup asıl itaat edilmesi gereken yasalar İlahi olan yasalardır (Yetkin, 2005: 207). Çünkü Yaratıcı insanları hür yaratmıştır ve bir kulun başka kula kul olacağını düşünmek büyük yanılıdır (Epiktetos, 2019: I- 19). Bu

bağlamda doğru ve yanlış kendi iradesi dışında arayan biri her daim zalim bir hükümdara boyun eğmek zorunda kalır (Epiktetos, 2019: I-92). Bir insan başta ölüm olmak üzere çekinebileceği her şeyden hür olabilmeli, ölüme de her an hazır olmalıdır. Çünkü ölüm, kendisine ait olmayan bir şeyi sahibine iade etmektir (Epiktetos, 2019: I-1). Ona göre birisinin bir mevkie gelerek yetkilendirilmesinin ve bu yetkileri doğru kullanmasının ön şartları, kişinin iyi eğitim alması ve karakter olarak zayıf kişiliğe sahip olmamasıdır. Çünkü bu tarz kimseler, elde ettikleri güç yüzünden gereksiz bir kibre sahip olurlar (Epiktetos, 2019: I-8).

3. ROMA VE MARCUS AURELIUS'A GENEL BAKIŞ

Antik Dönemin Yunan medeniyeti kadar etkili diğer medeniyeti olan Roma, kent devletinden imparatorluğa kadar yükselen bir uygarlık olsa da Yunan felsefesinin etkisinden kurtulamamıştır. Hatta Roma, ne felsefe ne de siyasal düşünce alanında önemli bir varlık gösterememekle eleştirilmiştir (Yetkin, 2005: 181). Teoriden çok pratik bir eylem alanı içinde değerlendirilebilecek Roma dönemi “Krallık Öncesi Dönem (İ.Ö. 753 öncesi), Krallık Dönemi (İ.Ö. 753-509 arası), Cumhuriyet Dönemi (İ.Ö.509-27 arası) ve İmparatorluk Dönemi (İ.Ö. 27- İ.S. 476 arası)” (Şenel, 1996: 186) olarak ele alınmaktadır.

Şenel'in ifadesine göre Krallık Öncesi Dönem, ilk zamanlar krallar tarafından monarşi ile ardından aristokrasi ile yönetilen bağımsız kent devletlerinden oluşurken; Krallık Dönemi İ.Ö.753 yılında başlar ve halkın ayaklanıp kralı kovmasına kadar devam eder. Cumhuriyet Dönemi ise Etrüsk kralından sonra büyük toprak sahibi olan Latin aristokratların, krallık düzenine duydukları nefretten dolayı halk için, halk yararına anlamına gelen cumhuriyeti kurdukları dönemdir (Şenel, 1996: 186-187). Oktavianus'un Kleopatra'ya karşı kazandığı zaferle kurulan imparatorluk Gotların Roma İmparatorunu tahtından indirmesiyle son bulur (Şenel, 1996: 189).

Marcus Aurelius, İ.S.121 ile İ.S.180 yılları arasında yaşamış olup Stoa düşüncesinin Roma Stoası, Roma'nın ise İmparatorluk Döneminin içinde değerlendirildiği bir düşünür ve devlet yöneticisidir. Hispania kökenli olan Aurelius küçük yaşta, dönemin imparatoru Hadrianus tarafından evlat edinilir ve sarayda başta felsefe ve retorik olmak üzere birçok konuda iyi eğitim alır. Eğitim aldığı kişiler dönemin önde gelen düşünce ve devlet adamlarıdır (Aurelius, 2020: vi). Onu tanıyanlar tarafından bugüne kadar yaşamış insanlar içinde en soylusu olarak tanımlanan (Timuçin, 2000: 356) Aurelius, on iki yaşındayken felsefeye ilgi duymaya başlayıp Stoa öğretisinin önemli hocalarından dersler almış (Akşit, 1976: 221), ilerleyen dönemde pek çok yazar tarafından filozof olarak anılmıştır (Aurelius, 2020: v).

Yönetimi süresince savaşlar, entrikalar, Hıristiyanlığın yayılma faaliyetleri, doğal felaketler ve kendisinin de yaşamına mal olan veba gibi salgınlarla mücadele eder. Özellikle felsefeye yakın ilgisinden dolayı Atina'ya gider ve orada Platoncu, Aristotelesçi, Epikuroşçu ve Stoacı okulların temsil edilmesi amacıyla yeni kürsüler açılmasına destek verir (Arslan, 2008: 215). Barışçıl bir yönetim ve karaktere sahip olan imparator, Roma İmparatorluğunun Beş İyi İmparatorunun beşincisi ve sonuncusudur. Bahse konu Beş İmparator İ.S. 96 ile 180 yılları arasında Roma'da hüküm sürmüş olup ortak özellikleri imparatorluğa hem altın çağlarını yaşatmış olmaları hem de varislerinin kan yoluyla tahta geçmemiş olmalarıdır. Hepsi, haleflerini evlatlık edinerek belirlemişlerdir. Aurelius'un hüküm sürdüğü çağ Roma'nın Altın Çağı olarak tanımlanırken kendinden sonra tahta geçen öz oğlu Commodus zalim bir hükümdar olarak tanınmış, babasının tersine kaba ve kendini beğenmiş biri olarak yönetimi gözdelerine bırakarak (Tanilli, 1994: 574) çöküş sürecini başlatmıştır (Timuçin, 2000: 357) .

Atademir'in ifadesiyle "hilmin, şefkatin, müsamahanın, merhametin, insana ve insani olan her şeye saygının canlı örneği" (Atademir, 1947: 96) olan Aurelius, Akşit'e göre de askeri ve ekonomik sorunlar karşısında, bilgisi, basireti, azim ve

çalışkanlığı ile dikkat çeken bir imparator olmuştur (Akşit, 1976: 237) Russell da Aurelius'un dönemi ile ilgili olarak "Eğer, dünya tarihinde insan soyunun en mutlu, en müreffeh olduğu dönemin belirlenmesi istenirse, çekinmeksizin Domitianus'un ölümünden Commodus'un tahta çıkışına değin geçen zaman anılabilir" (Russell, 2000: 387-388) der. Tunçay da Aurelius'un hem filozofluğu hem de hükümdarlığını da içine alan altmış bir yıllık yaşamı için "Marcus, çok saygın bir yaşam sürdü ve öyle öldü" tanımlamasını yapar (Tunçay, 2005: 70).

3.1 Aurelius'un Ahlak Felsefesi

Bir nevi günlük tarzında tutarak hem kendinden önceki imparatorları hem kendini dışarıdan bir gözle eleştiren Aurelius'un on iki kısımdan oluşan *Ta Eis Heauton / Kendime Düşünceler* isimli eseri hem düşünürün düşünce dünyasını hem de Stoa felsefesini anlamamız bakımından önemlidir. Eser çoğunlukla birden fazla konuyu didaktik bir üslupla ancak alelade bir yurttaşın kaleminden gibi ele alır. Onun, kaleme almış olduğu yazılarını yayınlamak gibi bir niyeti olmadığından yazılarına koymuş olduğu başlık *Marcus Aurelius'tan Kendisine* olmuştur (Yetkin, 2005: 210). Ana teması ise yaşamın ve dünyanın tüm olumsuzluklarına karşı insanoglunun içsel huzur, mutluluk ve kendine ve tüm insanlığa karşı iyiliğini kaybetmemesidir. Eser ilk olarak 1558 yılında basılır (Heater, 2007: 58).

Düşünürün fikirlerinde Epiktetos'un yoğun etkisi altında kaldığı ifade edilmiştir (Turan, 1989: 99). Kendinden önceki Stoacı düşünürler gibi o da doğru olanın evrenle yani doğayla uyum içinde yaşamak olduğunu belirtir. Doğada olması gereken her şey öyle olması gerektiği için öyledir ana fikri ile insanın doğayla işbirliği yapması durumunda mutluluğa erebileceğini söyler. Aurelius, sadece teorik değil, aynı zamanda pratikte de Stoacı öğretiyi yaşama ve eyleme dökebilmiş bir düşünür ve imparatorudur. Stoacılık teoriden çok pratik bir yaşam felsefesi olduğundan Aurelius da yaşamsal bir bilge ve yaşam filozofudur.

Aurelius'un fikirleri, onun ahlak öğretileridir. Kendisi adeta bir ahlak filozofu olarak karşımıza çıkar. Düşünür, her şeye gelip geçici olduklarının farkında olarak yaklaşır. Tüm gerçeklik, onun gözünde ölümdür. O da doğum gibi hayatın bir parçası ve kuralıdır. Hayatın er ya da geç biteceği gerçeği makam, mevki, şan, şöhrat, zenginlik, savaş, ihtiras gibi dünyevi birçok şeyi baştan önemsiz ve değersiz kılar. İnsan yaşayacak on bin yılı varmış gibi yaşamamalıdır. Ebediyen hatırlanmak gibi bir beklenti içine girmenin de bu noktada bir değeri yoktur. Zira hatırlayan da hatırlanan da fanidir (Aurelius, 2020: IV-17,19). Öyle ki bu düşüncede bir devlet adamının bu tarz bir ahlak anlayışı ile makam sarhoşluğu, zalimlik, adaletsizlik yapması beklenemez. Ölüm gerçeğini kabul ederek bu dünyanın faniliğinin farkına varan bir imparatorun ahlak anlayışı da söylemleriyle uyumlu olsa gerektir. "Gördüğün her şey yok olacak, yok olan şeyleri görenler de yok olacak. Yaşlı ölen zamansız ölenle aynı yerde olacak" (Aurelius, 2020: IX-33) diyerek derin bir bakışa açısına sahip olduğunu belli eder.

O da Epiktetos gibi dışsal eşitsizliğin önemsizliğini ve ister köle ister kral olsun bir insan için bunların mutluluk ya da mutsuzluk kaynağı sayılamayacağını dile getirir. Ölüme de bu bağlamda hayatta sağlanamayan eşitliğin bir tür rövanşı olarak bakar. Bu dünyada kral ya da köle olmanın anlamsızlığını, sonsuz evrenin sonsuz zamanı içinde dünyanın bir nokta, insan ömrünün de anlık bir zaman dilimine tekabül ettiğini varsayarak (Aurelius, 2020: V-24) hayatın bir uyku, ölümün ise bir uyanış olduğunu hatırlatır (Aurelius, 2020: VI-31) ve şöyle seslenir: "Makedonyalı Aleksandros ve onun katircısı öldüklerinde başlarına aynı şey geldi. Kısa süreliğine canlılardı, çok uzun süredir ölüler. Pantheia ya da Pergamus Verus'un mezarının başında mı oturuyorlar hala?" (Aurelius, 2020:VI-24,VIII-25,37).Buradan kendisine pay çıkarırken okuyan da kendi nasibini alır: "Kısa bir ömür pek çok şeyin ortak kaderidir, fakat sen ebediyen var olacaktı gibi ya her şeyden kaçırıyorsun ya da her şeyi kovalıyorsun. Kısa süre sonra gözlerini kapatacaksın, sonra bir başkası da seni mezara taşıyan için ağlayacak" (Aurelius, 2020: X-34).

Eserinde dile getirdiği ve bir insanın taşınması gereken hasletler genellikle şu başlıklar altında değerlendirilebilir: Öfkeden uzak olmak ve lütüfkâr bir mizaca sahip olmak, yiğit ve mütevazı olmak, zarar vermekten sakınmak, açık sözlü ve adil olmak, yaşamı çok seven, gösteriş meraklısı ya da yaşamı gerçekten hakir gören birisi olmamak, büyüklere karşı saygılı olmak, gösterişten uzak yaşamak, yardım severlik, azla yetinebilmek, doğayla uyum, ihtiyatlılık, affedicilik ve ahlaken özgür olmak. (Aurelius, 2020: I- 1-17)

3.2 Aurelius'un Siyaset Felsefesi

Aurelius'un hükümdar statüsünde icracı bir makam işgal etmesinden dolayı, Aristoteles, Platon ya da Solon gibi teorik bir politika felsefesi ileri sürdüğü söylenemez. Bu yüzden onun ahlaki öğretileri politik bakış açısı ile iç içe geçtiği için siyaset felsefesinin de ana ilkeleri olup bu iki alanı keskin çizgilerle ayırmak mümkün değildir. Bu yüzden onun için siyasi olan ahlaki, ahlaki olan da siyasidir.

Kişi, ister devlet adamı olsun ister sıradan bir yurttaş, kimseden takdir ve talimat beklemeden kendisine verilen görevi en iyi şekilde yapma gayreti içinde olmalıdır. Ona göre her birey bütünü bir parçasıdır ve birey kendisini görev başında bir asker gibi görerek üzerine düşen görevi en iyi şekilde yerine getirmelidir (Turan, 1989: 101). Bu da Platon'un devleti bir organizmaya benzeterek iş bölümüne verdiği önemi hatırlatır. "Herkes yapmakla mükellef olduğu işi yapmalıdır. Tıpkı daha güçsüz canlıların daha güçlü canlılar yararına yaratılmaları gibi" (Aurelius, 2020: VII-55). Bu noktada Yetkin, Romalı Stoacıların yurtseverliğin ve görev bilincinin ideolojuları (Yetkin, 2005: 215) olduğunu ileri sürer. Bir bakıma bu tespit, haklılık payı içerir. Çünkü eşitsizliğin görünür olduğu böyle bir toplumda yönetimin istediği şey, herkesin yazgıca bir kadere boyun eğerek vazifesini yerine getirmek olmalıdır. Bunun halka telkin edilmesi görevi bu noktada Stoa düşüncesine düşer. Aurelius da Zenon'dan etkilerle doğaya uyulmasını salık verir: "Doğanın senden talep ettiği işi yap ve birileri bunu görüyor mu diye etrafına

bakınma. Platon'un *Devlet*'i gibi bir şey umma. Ne kadar ufak olursa olsun önemsiz olmadığını düşün" (Aurelius, 2020: IX-29).

Platoncu bir yaklaşımla insanın toplumsal bir canlı olduğunu her fırsatta dile getiren düşünüre göre toplumdan uzaklaşarak inzivaya çekilmek kişiye de topluma da zarar verir. "Bitişindeki daldan kesilmiş bir dal olamaz, ancak ağacın bütününden kesilmiş bir dal olur. Benzer bir şekilde bir insan, sadece başka bir insandan ayrılmaz, bütün toplumdan ayrılır" (Aurelius, 2020: XI-8). Topluma öyle yoğun bir vurgu yapar ki, insanın sabahları yataktan kalkmak istememesini bile toplumcu bir gözle yorumlar. "Sabahları kalkmayı canın istemedikçe şunu hatırla: İnsanlık görevi için kalkıyorum" (Aurelius, 2020: V-1). Ona göre toplumun bir parçası olan insan, toplum yararına bir iş yaptığının da bilincinde olmalıdır (Aurelius, 2020: V-6). Birey toplumla, toplum devletle, devlet doğa ile uyum içinde, birbirini etkileme kabiliyetine sahip şekilde yaratılmışlardır. Hatta öyle ki kelebek etkisini andırır şekilde olayların, olguların ve kişilerin birbiriyle evren içinde ayrılmaz bir birlik, bütünlük ve işbirliği yaptığının altını çizer: "Hepimiz aynı amaç doğrultusunda birlikte çalışıyoruz. Hatta sürekli şikâyet eden ve olup bitenlere engel olmaya çalışanların bile evrendeki her şeye katkıları vardır" (Aurelius, 2020: VI-42) der. Bu yüzden kişinin toplum içinde yaşaması ve topluma faydalı olması fikirleriyle Platon ve Cicero ile yakınlaşırken Seneca ile devlet işlerinden uzak kalınması görüşünden dolayı ters düşer.

Aurelius, kozmopolitanizmi savunan bir düşünür olarak da karşımıza çıkar. "Antoninus olarak benim şehrim ve vatanım Roma, bir insan olarak da dünyadır" (Aurelius, 2020: VI-44). Onun için genelden özele doğru önce evrenin, devletin, toplumun ve en sonunda bireyin iyiliği gelir. Bu inanç aynı şekilde insana faydalı olanın insanlığa da faydalı olduğu inancını yansıtmaktadır. Ona göre "kovana yararı olmayan, arıya da yararlı değildir" (Aurelius, 2020: VI-54). O halde Aurelius'un düşünce dünyasında da ortak yasalar hâkim olmalıdır ve aynı şekilde

tüm insanlık üzerinde tek bir dünya devleti egemen olmalıdır. Dolayısı ile yayılmacı, emperyalist bakış açısına sahip bilge bir kral kadar kozmopolitanizmi hayata geçirmeye çalışan bir kraldan da söz etmek mümkündür. Bir dünya devleti varsa o da Roma'dır ve tüm insanlar aynı gökyüzü altında yaşıyorsa evrensel yasalar geçerli olmalı ve herkes bu tek siyasi örgüt olan tek devletin yurttaşı olmalıdır (Turan, 1989: 102).

Platon'un filozof kralı ve Seneca'nın devlet adamı gibi Aurelius da aile, bilgi ve adalet sevgisinin önemine vurgu yaparak demokratik yönetimi, eşitliği ve konuşma özgürlüğünün önemini (Aurelius, 2020: I-14) belirtir. Bir imparatorun, yaşamış olduğu dönem içerisinde eşitliğin ve konuşma özgürlüğünün demokratik bir devletin ayrılmaz bir parçası olduğunu ifade etmesi anlamlıdır. "Kardeşim Severus'tan aile, bilgi ve adalet sevgisini öğrendim ve yine onun sayesinde Thrasea'yı, Helvidius'u, Cato'yu, Dion'u, Brutus'u tanıdım. Ondan demokratik yönetim düşüncesini, eşitliği ve konuşma özgürlüğünü ve her şeyden önce vatandaşların özgürlüğüne önem veren devlet idaresi fikrini öğrendim" (Aurelius, 2020: I-14). Ancak daha kesin hükme varmak için söylemlerinden ziyade hükümdarlığı sırasında ifade özgürlüğü kapsamında hangi uygulamaların ve yasaların önerildiğinin ve uygulandığının bilinmesi de gerekmektedir. Bu noktada ifade özgürlüğüne örnek olarak Aurelius'un döneminde, zamanın komedi yazarı Marullus'un şakalarıyla ve eleştirileriyle onu kızdırmasına rağmen cezasız kaldığı bildirilmiş, örnek olarak verilen olayın bir başka kral zamanında olsa durumun idamla sonlanacağı ifade edilmiştir (Birley, 2001: 119).

Onun için dürüstlük ve güven bir devlet adamının olmazsa olmaz özellikleridir. Stoacı filozof Maximus'tan öğrendiklerini aktarırken "yorulmak nedir bilmeden görevlerimin üstesinden gelmeyi; herkesin güvenini kazanmayı; doğru yoldan çıkarılmayan biri izlenimi vermeyi öğrendim" (Aurelius, 2020: I-15) der. Bu yüzden bir devlet adamı halkına güven vermeli, doğruluktan ayrılmamalı, özü

sözü bir olmalıdır. Güven, ancak bu şekilde tesis edilebilir. Güven, çok zor kazanılan ancak çok kolay kaybedilen bir olgu olması hasebiyle Aurelius, Platon'un da bir filozof kralda olmazsa olmaz olarak belirttiği dürüstlük, doğruluk ve güven kavramlarına eserinde çokça yer verir. Aynı minvalde Cicero'nun da yönetici, devlet ve halkın değer yargıları arasında kurmuş olduğu bağın Aurelius'un siyaset felsefesi ile benzer noktalarının varlığı bu noktada önem taşır. Zira Cicero, yönetimleri ve yöneticileri incelerken, tıpkı Platon'un da yaptığı gibi, yönetimlerin bozulmalarından bahsetmiştir. Buna göre kralın adaletsizliğinin iyiye yakın en kötü devlet türüne dönüşeceğini, halkın adil krala baskı uygulaması sonucu aristokraziyle tanışacağını, özgür halkın aşırı özgürlüğünün de onları köleliğe götüreceğini belirterek şu kanaate ulaşır: "Dolayısı ile devlet yapısı bir top gibidir, onu tiranlar krallardan, aristokratlar ya da halk tiranlardan ve partiler ya da tiran ise aristokratlar ya da halktan alır; aynı devlet sistemi çok uzun süre kalmaz" (Cicero, 2014: I- 65,68). Bu bağlamda Aurelius'un, yaşamının sonuna kadar yönetimini bozulmadan devam ettirmiş olması ve hüküm sürdüğü devrin olumlu biçimde analiz edilmesi, bir anlamda Cicero'nun idealinin Aurelius dönemindeki tezahürüdür denilebilir.

Bir kralın ne kadar bilgili olursa olsun kendi düşüncelerinin de yüzeysel olabileceğini, kendi düşünceleriyle tatmin olmamasını ancak başkalarının görüşlerini de hemen kabul etmemesi gerektiğini belirtir (Aurelius, 2020: I-7). Ona göre kamu yararı (Aurelius, 2020: III-4) üstün bir değerdir. Öyle ki "kamusal yararı olan herhangi bir fikre sahip kişileri can kulağıyla dinlemeyi" (Aurelius, 2020: I-16) fikrimize açıkça karşı çıkanlara tahammül etmemizi, birisi bizimkinden daha iyi bir fikir bulduğunda buna sevinebilmemizi (Aurelius, 2020: VI-30) salık verir. Bu durumda kendisinin istişareye önem verdiği açık olup kararları tek başına ve kimseye danışmadan aldığı ileri sürülemez. Makam ve mevkileri olmayan insanların fikirlerinin devletin menfaatine olmasını bir kralın onları dinlemesi için

yeterli bir sebep olarak görmekte ve değer vermektedir. Bu bağlamda Platon'un epistemesine adım adım yaklaşan bir Aurelius'tan söz etmek de kaçınılmazdır.

Bununla beraber "her işe burnumu sokmamayı ve iftiraya kulak asmamayı öğrendim" (Aurelius, 2020: I-5) der düşünür. Öyle ki bir devlet adamı olarak ne yaparsa yapsın iftiraya uğrayıp sevilmeceğinin, kıskançlık, entrika ve haksızlıklarla karşılaşabileceğinin farkında olduğu gibi aynı şekilde ününün de olumlu olmayabileceğinin farkındadır. "İyi şeyler yaparken bile kötü şöhret edinmek kralın kaderidir" (Aurelius, 2020: VII-36) der. Fakat buna rağmen insan sevgisini, değiştiremediği insanlara katlanmak gerektiğini, doğanın kanununun bu olduğunu ısrarla belirtir.

Kişinin bulunduğu yere kendi emeği ve başarısıyla gelmesi Aurelius'ta ayrı bir yer tutar. Kişi kendi ayakları üzerinde durarak hem kendisine hem de topluma faydalı olabilir. "Başkalarının verdiği imkânla ışık saçan biri olma, başkalarının yardımıyla elde edilecek sükûnete ihtiyaç duyma. Özetle bir adamın kendi başına dik durması gerekir, dik tutulması değil" (Aurelius, 2020: III-5) diyerek, kim ya da hangi statüye sahip olunursa olunsun gelinen yere ve kazanılan başarıya insanın kendi emeği ile ulaşmasının önemine vurgu yapar.

Kendisinin bulunmuş olduğu üstün mevki ve ayrıcalıklı konumdan dolayı dalkavukluk ve etrafının ikiyüzlü insanlarla çevrili olabileceğinin ayırında olduğunu belirten Aurelius, alkışların ve dalkavukluk gibi şeylerin savuşturulması gereken şeyler olduğunu (Aurelius, 2020: I-16), tiranlık özelliklerinden olan kıskançlık, ikiyüzlülük ve kurnazlık üzerine yoğunlaşmak gerektiğini ve dönemin mülk sahibi sınıfını kastederek bu tarz insanların kendi yakınlarında da bulunduğunu ve bunların kurmuş oldukları samimiyetin sevgi ve şefkatten uzak bir samimiyet olduğunu ifade eder (Aurelius, 2020: I-11).

“Şüphesiz ki bir insan için yalanı, ikiyüzlülüğü, gösterişi ve kibri tatmadan bu dünyadan ayrılmak son derece mutluluk verici olurdu. Yolunda böğürtlen çalılarını mı var? Etrafından dolan. Bu kadar kâfi, bunlar neden yeryüzünde diye sorma. Sorarsan bir doğa bilimci kahkahalarla karşılar bunu. Utanmaz birisi seni rencide ettiğinde kendine şunu sor: Dünyada utanmazların bulunmaması mümkün mü? Mümkün değil. O halde mümkün olmayan bir şeyi isteme. Çünkü bu adam dünyada bulunması gereken utanmazlardan birisi. Güvenilmez bir düzenbaz ya da yanlış yapan herhangi birisi için de aynı tavrı takın. Kötü birinin hata yapmamasını isteyen biri, incirlerden acı özsu çıkmamasını, bebeklerin ağlamamasını, atın kişnememesini veya kaçınılmaz olan diğer şeylerin olmamasını isteyen birine benzer. Kötü karakterli birinden başka ne beklenebilir ki? Rahatsız oluyorsan düzelt onu. Yaşamda olup bitenlerden birine bile şaşırın insan nasıl gülünç, nasıl yabancıdır!” (Aurelius, 2020: VIII-50; IX-2,42; XII-13,16).

Bu düşüncelerle, Aurelius, gerçek manada felsefe yapan bir imparatora dönüşür. Platon’un erdemlerinden olan bilgelik şüphesiz, yaşamsal bir bilgeliktir, teoriden çok pratik içerir, eylemcidir. Bir aksiyon adamı olarak Aurelius’un on dokuz senelik hükümdarlığının on yedi senesinin savaş meydanlarında geçtiği düşünülünce bu kadar hoşgörü, anlayış ve bilgelik, bir filozofun kral ya da bir kralın filozof olduğunun göstergeleri olarak sayılabilir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Siyaset, tüm toplumların tarih boyunca ilgi gösterdiği, yaşamı düzenleyen bir alan olmuştur. Birçok düşünür, filozof ve devlet adamı en iyi toplumun ve en doğru yönetim biçiminin peşine düşmüşlerdir. Çoğu zaman da siyaset ve felsefe iç içe geçerek politika bilimine ve toplum yapısına yön vermişlerdir. Felsefe ve siyaseti

harmanlayarak en doğru devlet yönetim biçimi üzerine fikir beyan eden düşünürlerin başında Platon gelmektedir. Platon, idealize ettiği devlet düşüncesinde yurttaş, siyasal birliğin bir üyesidir ve böyle bir devlet akılsal ilkelerle yönetilmelidir. Yaşadığı dönem içindeki tüm yönetim biçimlerini kötü olarak değerlendiren düşünüre göre kötülüklerden uzak bir yönetim ancak devletin başına filozofların geçmesi ile ya da devleti yönetenlerin filozoflaşması ile mümkün olabilir. Bilge kral adını verdiği böyle bir devlet adamı bilgiyi seven, doğruluktan ayrılmayan, adaletli, yiğit, evrensel akla ulaşarak yasanın bilgisine erişebilmiş bir insandır.

Kent devletlerinin yaşamış olduğu çözülme sürecinde yurttaş devletle bağlama üzerine yoğunlaşan bir öğretisi olarak Stoacılık ise ağırlıklı olarak bir ahlak felsefesi öngörmüş, en doğru yolun doğaya uygun yaşamak olduğu fikrini benimsemiştir. Mutluluğun erdemle, erdem de doğaya uygun yaşamla mümkün olduğunu ileri süren Stoacılıkta sadece bilgelik erdemine sahip olan kişi yönetici olmaya layıktır. Münzevi bir hayatı hoş görmeyen bu düşüncede insan toplumsal bir canlıdır ve bilakis hayatın tam ortasında yaşayarak görevden kaçmamalıdır. Bu minvalde birçok Stoacı düşünce mensubu devlet görevlerinde bulunmuş, Marcus Aurelius bizzat imparator bir Stoacı olarak tarihe geçmiştir.

Aurelius'un bu noktada Stoa düşüncesinin en önemli kaynaklarından sayılan ve yoğunlukla savaş meydanlarında yazılan *Kendime Düşünceler* isimli eseri hem Stoacılığı hem de onun ahlak ve siyaset felsefesini anlamak bakımından büyük öneme haizdir. Aurelius, almış olduğu iyi eğitim sayesinde hem teorik hem eylemsel anlamda bu düşünce yapısının örnekleri arasındadır. Aynı zamanda Platon'un betimlemiş olduğu filozof kral idealinin bu dünyada var olmuş belki de biricik örneğini teşkil eder. Nitekim kendisi tarih kaynaklarında Roma İmparatorluğuna altın çağını yaşatan Beş İyi İmparator'un sonuncusu olarak zikredilir. Buna ek olarak kişilik ve devlet adamı özelliği olarak şefkatli,

merhametli, azimli ve çalışkan, gösteriş meraklısı olmayan, açık sözlü, adil ve cesur olarak tanımlanırken saygın bir devlet adamı olarak kaynaklarda gösterilir.

Aurelius'un siyaset ve ahlak felsefesini, Stoacı düşüncenin yoğun ahlak öğretilerinden dolayı birbirinden ayırmak mümkün değildir. Nitekim onun her siyasi öğretisi aynı zamanda ahlakçı bir yapı ve tutum içerir. Onun düşünce yapısında da en doğru yaşam biçimi doğayla yani evrenle olan uyumluluktur. Bir yaşam filozofu olarak da tanımlayabileceğimiz düşünüre göre dünyadaki tek gerçek ölümdür ve her şey gelip geçici ve fanidir. Bu bağlamda dünyevi tüm zevkler ve acılar, kral ya da köle olmak gibi kavramlar boştur. Ancak o da Platon gibi herkesin iş bölümünün olduğunu ve kendisine verilen görevi itiraz etmeden ve mükâfat beklemeden yapması gerektiğini belirtir. Çünkü insanoglu yazgısının kölesidir. Bu yüzden yazgı yani kader bir insanın köle olması şeklinde yazılmışsa insana düşen buna itiraz etmeden rolünü en iyi şekilde oynamaktır. Zaten kölelik ya da krallık gibi kavramlar dışsal göstergelerdir ve asıl mühim olan insanın içsel özgürlüğünü koruyabilmesidir. Er ya da geç kral da kölesi de bu dünyadan göçüp gittikten sonra aynı yere giderler ve böylece ölüm, tüm eşitsizlikleri eşitler.

Zalimliği ve haksızlığı yererek bir devlet adamının öfkeden uzak ve hoşgörülü olması gerektiğini belirten Aurelius'un felsefesinde ölüm, kader ve doğaya uyumun yanı sıra yoğun şekilde toplumcu ve devletçi motiflere rastlamak mümkündür. Bir insanın toplumdaki ayrılıp inzivaya çekilmesini hoş görmeyen Aurelius, insanın tüm görevlerinde kamuyu düşünmesi gerektiğini savunurken hiyerarşik bir sırayla en altta bireyin menfaatlerini daha sonra da sırasıyla toplumun, devletin ve evrenin yararının gözetilmesi gerekliliğinden bahseder. Buna mukabil çağının çok ötesinde düşüncelerle demokratik devlet yapısını ve düşünce özgürlüğünü savunur. Bu noktada danışma kavramına önem atfederek bilmediği konularda ve özellikle kamu yararı da varsa statüsü, sınıfı ne olursa olsun herkesin sözüne kulak verilmesi gerektiğine vurgu yapar.

Stoacı düşüncede birçok düşünürün vurgu yaptığı evrensellik düşüncesine de sahip olan Aurelius'ta tüm insanlar aynı kökten gelir. Tüm insanların tek bir toplum olduğunu vurgular ve bir dünya vatandaşı olmanın gayretini taşır. Bu yüzden tüm insanlığı kapsayan ortak yasalar olmalı düşüncesiyle tek bir dünya devletinin hayalini kurar. Böylece herkesin aynı gökyüzü altında yaşadığı bir dünyada tüm insanlar da sadece bu tek dünya devletinin vatandaşı olacaklardır.

Aurelius'un İmparatoru olduğu Roma devletinin yayılcı bir politika izlediği, günümüz emperyalist bir bakış açısı taşıdığı söylenebilir. Bu noktada Stoa düşüncesinin aynı gökyüzü altında geçerli olan tek yasa metaforu bu bağlamda hem devletin içinde hem de dışında gerçekleşebilecek olan kargaşanın önüne geçebilecek bir felsefe olmuştur. Ancak pratik anlamda bunun karşılığı olarak kölelik kurumu gibi bir kurum kaldırılmamıştır. Bu bağlamda Roma'nın resmi ideolojisinin Stoacılığa karşı pragmatist yaklaştığı, bu öğretinin menfaatine uygun yanlarını alırken çıkarları ile uyuşmayan yanlarına karşı tarafsız kaldığı ileri sürülebilir. Russell'a göre de "ana ilkesi ummaktan çok dayanmak olduğu için Stoacı ahlak Epiktetos'la Marcus Aurelius'un çağına" uygundur (Russell, 2000: 388). Özellikle genişleyen toprak parçası içinde özgür olmayanların sayısının çoğalması ile asıl mesele, bulunulan kötü şartların teselli ve avunma yöntemiyle değiştirilmeye çalıştırılmasıdır. Bu bağlamda bu yaklaşım ile kaderleri engellenmiş kesimlerin şartlarını daha iyi koşullara taşıma azim ve kararlılığının önü daha baştan kapatılmış olmaktadır. Dolayısı ile yenilik, reform, başkaldırı ya da isyan daha en başından kötü olup düşünülmesi bile zararlıdır. Böylece ezilen kesimlere, ölümün tüm eşitsizlikleri eşitlediği inancını yaymak, onları kaderlerine razı ederken dünyanın görünen nimetlerinden yararlananların konumlarını da tehlikeden uzak kılmıştır.

Bu bağlamda Stoacılık aslında eşitsizliklere kör, onları ortadan kaldırmayı amaçlayan bir ideoloji olmamış, sadece bu durumun özgürlük ve eşitliği ortadan

kaldırmayan bir durum olduğunu kabul ettirici, mevcut koşullar ne kadar kötü olursa olsun şükrettirici olunması gerektiğini dikte ettiren bir yaklaşım olmuştur. Bu bağlamda bireyin statüsü ne olursa olsun ona kendisinin özgür olduğu fikri aşılansarak Stoacı bir ideoloji meydana getirilmiştir. İçsel özgürlük kişinin kendi kendisini bu düşünceye yönlendirmesi yoluyla sağlanırken dışsal özgürlük ise dıştaki yapıyla uyumlu olmakta yatmaktadır ki bu yapının da içermesi gereken özellik usa yani doğaya yani evrensel akla uyumlu bir yapı olmasıdır. Dolayısı ile kişi ister kamusal yaşamdan elini eteğini çekerek köşesinde yaşasın isterse toplumsal boyutta görünür olsun içsel olarak yazgısına razı olur ve dışsal anlamda da evrensel akla uygun yönetilen devletiyle uyumlu yaşarsa herhangi bir mutsuzluk ve sorunla karşılaşmaz. Kişinin köle ya da imparator olması tamamen yazgının bir cilvesidir ve kişi, payına düşen bu rolü en iyi ve doğru biçimde oynamalıdır. Kölelerin içinde buldukları durumu daha rahat ve karşı gelmeden kabul etmelerinin bir diğer yolu da kişinin bedenlen köle olmasa da aslında yazgısının elinde birer köle olduğunu aşılansmak fikri olmuştur. Herkesin tutku, arzu, heves, makam ya da mevkiinin kölesi olduğu bir dünyada Stoacı bakış açısına göre dışsal özgürlük değersizleştirilerek önemli olanın içsel olarak özgür kalabilmek olduğu aşılansmıştır.

Eylemsel olarak bir devlet tanımazlık, devlete başkaldırı Stoa düşüncesi içinde bulunmamaktadır. Amaç, insanların devlet öncesi zamanlara, başka bir deyişle özel mülkiyetin ve açgözlülüğün henüz insanlar arasında eşitsizlik meydana getirmediği zamanlara duyulan nostaljik bir özlemin dışavurumu olarak değerlendirilebilir. Platon'un idealize ettiği filozof kral örneği olarak Marcus Aurelius, bu noktada temsilcisi olduğu Stoa düşüncesini hem öğreti olarak teoride hem de siyasi olarak eylemde hayata geçirmeye çalışmıştır. Yaşadığı dönem içerisinde değerlendirildiğinde imparator olması gerektiği yerde imparator olmuş, bilge olması gerektiği durumlarda ise kendisinden önce yaşamış filozofların öğretilerinden yararlanmış ve bunları hayata geçirme gayreti ve bilinci

içinde bir filozof olmuştur. Bu bağlamda değerlendirildiği zaman, Platon'un filozof kral idealinin gerçek hayatta karşılığını bulduğunu ve Stoa felsefesinin en etkili son temsilcisi olarak tanımlayabileceğimiz Marcus Aurelius'un ahlaklı bir siyaseti şiar edinmiş olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. A. (2004). *Kent Devletinden İmparatorluğa*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Ağaoğulları, M. A. ve Köker, L. (2004). *İmparatorluktan Tanrı Devletine*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Akşit, O. (1976). *Roma İmparatorluk Tarihi (MÖ. 27- MS. 192)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Arslan, A. (2008). *İlkçağ Felsefe Tarihi 4, Helenistik Dönem Felsefesi: Epikuroşular, Stoacılar, Septikler*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Atademir, H. R. (1947). *Filozoflara Göre Felsefe*. Konya: Atademir Yayınevi.
- Aurelius, M. (2020). *Kendime Düşünceler*. Çev. Y. Emre Ceren. 8. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ayverdi, İ. (2016). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. 3. Baskı. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Birley, A. (2001). *Marcus Aurelius A Biography*. London: Routledge
- Cathcart, T. Ve Klein, D. (2010). *Platon Bir Gün Kolunda Bir Ornitorenkle Bara Girer: Felsefeyi Mizah Yoluyla Anlamak*. Çev. Algan Sezgintüredi. 4. Baskı. İstanbul: Aylak Kitap.
- Cevzici, A. (1998). *İlkçağ Felsefe Tarihi*. Bursa: Asa Yayınları.
- Cicero. (2014). *Devlet Üzerine*. Çev. C. Cengiz Çevik. 3. Baskı. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Cicero. (2015). *Dostluk ve Yaşlılık*. Çev. Ramazan Akpınar. İstanbul: Siyah Beyaz Yayınları.

- Cicero. (2021). *Yasalar Üzerine*. Çev. C. Cengiz Çevik. 10. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Çevik, C. C. (2017). *Cicero'nun Devleti De Re Publica Yazıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çevik, C. C. (2019). *Roma'da Siyaset ve Felsefe (Cumhuriyet Dönemi)*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Epiktetos. (2013). *Düşünceler ve Sohbetler*. Çev. Cemal Süer. 6. Baskı. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Epiktetos. (2019). *Söylevler*. Çev. Yahya Kurtkaya. İstanbul: Şule Yayınları.
- Epiktetos. (2020). *El Kitabı Enchiridion*. (Der.) Glavöius Arrian. Çev. Sibel Eraltan. İstanbul: Lotus Yayınevi.
- Gökberk, M. (1985). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitapevi. 1985.
- Göze, A. (2015). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. 15. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları.
- Hadot, P. (2011). *İlkçağ Felsefesi Nedir*. Çev. Muna Cedden. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Heater, D. (2007). *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*. Çev. Meral Delikar. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
- Heywood, A. (2015). *Siyasetin Temel Kavramları*. Çev. Hayrettin Özler. 2. Baskı. Ankara: Liberte Yayınları.
- Kışlalı, A. T. (1999). *Siyaset Bilimi*. 7. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.
- Laërtius, D. (1925). *Lives of the eminent philosophers*. Çev. Robert Drew Hicks. Cambridge: Harvard University.
- Platon. (2005). *Devlet*. Çev. Cenk Saraçoğlu ve Veysel Atayman. İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
- Platon. (2007). *Yasalar*. Çev. Candan Şentuna ve Saffet Babür. 3. Baskı. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

- Russell, B. (2000). *Batı Felsefesi Tarihi: İlkçağ*. Çev. Muammer Sencer. İstanbul: Say Yayınları.
- Seneca, L. A. (2016). *Teselliler*. Çev. Kenan Sarıalioğlu. İstanbul: Isık Yayınları.
- Seneca, L. A. (2019a). *De Providentia – Tanrısal Öngörü*. Çev. Çiğdem Dürüşken. 3. Baskı. İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Seneca, L. A. (2019b). *Phaedra*. Çev. Çiğdem Dürüşken. 4. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Seneca, L. A. (2019c). *Bilgenin Sarsılmazlığı Üzerine – İnziva Üzerine*. Çev. C. Cengiz Çevik. 3. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Seneca, L. A. (2019d). *Hoşgörü Üzerine – Ruh Dinginliği Üzerine*. Çev. Bedia Demiriş. 3. Baskı. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Seneca, L. A. (2020). *Öfke Üzerine*. Çev. Cemal Bilge Özşar, Bursa: Biblos Yayınları.
- Şenel, A. (1996). *Siyasal Düşünceler Tarihi*. 4. Baskı. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Tanilli, S. (1994). *Yüzyılın Gerçeği ve Mirası: İnsanlık Tarihine Giriş: 1. Cilt İlkçağ*. 5. Baskı. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Timuçin, A. (2000). *Düşünce Tarihi 1*. 5. Baskı. İstanbul: Bulut Yayınları.
- Tunçay, M. (2005). *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi 2: Yeni Çağ*. 2. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Turan, M. (1989). *Tarihsel Süreç İçerisinde Stoa Felsefesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türk, D. (2014). "Hazla Görev Arasında Helenistik Düşünce." Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler, (Der.) Mehmet Ali Ağaoğulları, 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları. 153-164.
- Weber, A. (1998). *Felsefe Tarihi*. Çev. H.Vehbieralp. 5. Baskı. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Yetkin, Ç. (2005). *Siyasal Düşünceler Tarihi: Birinci Kitap*, İstanbul: Otopsi Yayınevi.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Politics and philosophy have attracted the attention of both thinkers and societies for ages. Political philosophy, by taking these two sciences together, made a good society, state regimes and administrators the subject of study. The most well-known of these is Plato and the metaphor of the philosopher king. Accordingly, the head of a state should be either philosophers or kings should be philosophers. Perhaps the best known example of this in history is the Roman Emperor Marcus Aurelius. Aurelius, the leading thinker of the Stoa thought that emerged with the collapse of the Greek city-states, attached importance to concepts such as loyalty to the state, universality, harmony with nature and inner freedom, like the Stoa philosophers before him. The main issue is to try to understand whether the ruler of Plato's utopian understanding of the state really exists in real life by looking at Aurelius's moral and political philosophy. Because he is a historical personality that is important both in theory and in practice. Theoretically, it is of great importance as a philosopher, Stoic thinker and scholar.

Method

The readings that started with Plato's world of philosophy continued by trying to reveal the general lines of the Stoa thought, and continued with Cicero, Seneca and Epictetus, the leading figures of the Roman Stoa. Aurelius's only work, *Thoughts on Myself*, became the most basic source for us to understand his political and moral philosophy, and it was tried to refer to Stoa thinkers' own books as much as possible. Cicero, Epictetus and Seneca, who were especially Roman Period Stoa thinkers, are the leading ones. Because these are the names of the Stoa thinkers who shaped the world of Stoa thought the most and whose works reached the present day. Aurelius also frequently mentions and quotes Epictetus in his work. In this context, it is of great importance to examine these thinkers closely and to look closely at their works in order to understand and analyze the Stoic thought but mostly Aurelius and his moral and political philosophy.

Findings (Results)

Plato defines the philosopher king he dreamed of as a law-abiding, just, free, and wise ruler. In the idea of the Stoa, philosophers should take part in the society and even be in the administration. According to them, the right way is possible by obeying nature. Aurelius, as both a ruler and a wise man, created the

impression of a just, tolerant, knowledgeable, statist, socialist ruler. Aurelius says that real freedom is provided not by body but by spirit, and in this sense, both slavery and kingdom are insignificant. He has a very progressive discourse for his era and attaches importance to concepts such as equality and freedom of thought. The Roman Empire is a state in which inequality is high and the concept of slavery is institutional. In this context, the idea of the Stoa took its place as the official ideology of the state, as it gave the slaves the power to endure and obey. Because inequality has to be tolerated somehow. This is the main issue of Stoic thought. In the Stoic thought that everyone in the world comes from the same lineage, the happiness of all people is possible with harmony with nature. So, the most correct law is the universal laws ordered by nature. In this context, with an imperial approach, if everyone lives under the same sky, everyone should have a single state.

Conclusion and Discussion

Stoicism is an intensive moral philosophy. What matters is inner freedom, not outer freedom. The only real thing is death, and everything in this world is temporary. The life of the world is short and temporary and it doesn't matter to come to the world as a king or a slave. Everyone is a slave to fate. Emperor Aurelius has many similarities with the philosopher king depicted by Plato. It is as if the philosopher king Plato spoke of was himself. Since the Roman period was a state where inequality was intense, Stoic thinking served as a harbor against injustices such as slavery and inequality. However, there was no attempt to abolish the slavery institution. Although Aurelius claimed that all are equal, he did not abolish inequality institutions such as slavery. The political philosophy of Aurelius can be defined as a moral politics, as it feeds heavily on philosophy and contains intense moral teachings. Because Stoicism is densely a moral doctrine, it is impossible to consider political views separately from their moral views. In this context, it should not be forgotten that every political view of the thinker carries a Stoic moral doctrine.